

77

על חפצים ועל אנשים

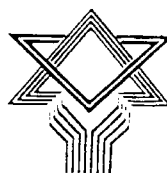
בני נוער בתקופת השואה

כתבו:	עדנה לבינגר ושרית עובדיה
מתודה:	מרסלו לוי
השתתף:	גלי שפירא
איורים:	איילה פלר
קראה והעירה:	איה בן נפתלי מנהלת מכון "משואה"
עיצוב והפקה:	ויטרא, גלית גאון ויעל עמית

עדי תימן ניומן

תודות לאניטה טרסי, בית טרזין וליפה גאון

התוכנית הופקה בתמיכת הסוכנות היהודית לארץ ישראל

משואה

"משואה" יד לחברי תנועות הנוער בשואה ובמרי

קיבוץ תל-יצחק 45805

טל: 09-8999997 , 09-8999563

פקס: 09-8997410

e-mail: massuah@netvision.net.il

<http://www.massuah.org>

על חפצים ועל אנשים

בני נוער בתקופת השואה

כתבו: **עדנה לבינגר ושרית עובדיה**

מתודה: **מרסלו לוי**

השתתף: **גלי שפירא**

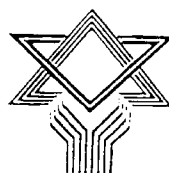
איורים: **איילה פלר**

קראה והעירה: **איה בן נפתלי מנהלת מכון "משואה"**

עיצוב והפקה: **ויטרא, גלית גאון ויעל עמית**

עדי תימן ניומן

תודות לאניטה טרסי, בית טרזין וליפה גאון

התוכנית הופקה בתמיכת הסוכנות היהודית לארץ ישראל

משואה

"משואה" יד לחברי תנועות הנוער בשואה ובמרי

קיבוץ תל-יצחק 45805

טל: 09-8999997 , 09-8999563

פקס: 09-8997410

e-mail: massuah@netvision.net.il

<http://www.massuah.org>

1	_____	מבוא
7	_____	מהלך ההפעלה
13	_____	מקורות
34	_____	מידע: אנשים ומקומות

הנער פטר גינץ, עורך "זודם", עיתון נוער בגיטו טרזינשטאט כתב ב- 1944 את הדברים הבאים:

"כפי שרובנו יודעים, חפץ, לעולם ובשום נסיבות אינו יכול להכיל חיים. רק חפץ המצוי בקשר מתמיד עם בני האדם יוכל להשתנות, מכח היותו חלק מחיי אותם אנשים. רק לחפץ שכזה ניתן יהיה להתייחס כבעל רוח חיים".

אנו מוקפים בחפצים רבים הממלאים עבורינו תפקידים שונים. חלקם שימושיים, אחרים מסמלים מעמד חברתי, משמשים לנוי או שהם בעלי ערך רגשי. לעיתים ממלא חפץ מספר תפקידים, אולם רק מעצם היותו חלק מחיי בני האדם הוא מקבל משמעות. פטר גינץ מתכוון, איפוא, לכך שהאנשת החפץ היא זו המעניקה לו את משמעותו.
יצחק רודאשבסקי, נער בן 13 מוילנה כתב ביומנו (6 בספטמבר 1941):

"בית שלאחר פוגרום. החשמל דולק ושום איש אינו נראה. כל כך נורא הדבר. אני נכנס לבית דודי. חושך. אני דורך על חפצים. שקט. שיעון פועם מיותרם. אין איש."

גודל האובדן מתואר ביומנו של יצחק באמצעות חפצים נטושים שהתייתמו מן האנשים שהם קשורים בהם. החפצים הם כמו "סמני זיכרון", עדויות אלמות לטרגדיה שהתרחשה. בלא בני האדם הם מאבדים את משמעותם והופכים ל"חסרי רוח חיים".
קשה לנו להיפרד מחפצים הקשורים לעברנו: נוכחותם של אלה חשובה לנו, והיא מעניקה לנו תחושת השתייכות והמשכיות. חפצים אחדים מלווים אותנו פרק זמן מסוים בחיינו, נעלמים מתוכם, ולעיתים שבים ועולים לפתע כחלק מהזיכרון. תחושות אלה של השתייכות והמשכיות ממלאות תפקיד חשוב בבניית זהות אישית וקבוצתית של היחיד, המשפחה, העדה והעם.
נשווה בנפשנו מצב בו עלינו לבחור מבין כל החפצים המקיפים אותנו אחד או שניים החשובים לנו ביותר. בחירה זו קשה עד מאד משום שכאמור, חלק מן החפצים בחיינו טומנים עבורינו זכרונות, תחושות, מחשבות - חיים שלמים.

פרימו לוי, ניצול מחנה אושוויץ, כתב בספרו "הזהו אדם"¹:

"אני יודע שלא בנקל ניתן להבין את דברי, וטוב שכן. ינסה נא, אפוא, כל אחד להרהר כמה ערך להרגלי היום יום הקטנים של כל אדם וכמה משמעות יש להם: לחפצים רבים שיש אפילו בידי פושט יד עני שבקרון הרחוב: ממחטה, מכתב ישן, תמונה של אדם יקר. דברים מעין אלה הם חלק מישותנו, כמעט כמו איבר מאיברי גופנו. שוו בנפשכם אדם שניטלו ממנו ביתו, הרגליו, בגדיו, הורחק מיקיריו, הכל כל מה שהיה לו: אדם כזה לא יהיה אלא קליפה ריקה, לא נותר לו דבר, הוא אומלל וחסר אוניס. לא נותר לו כבוד עצמי. הוא לא יכול להבחין עוד בין טוב ורע. משום כך בקלות יתרה מי שאיבד הכל, גם אישיותו ניטלת ממנו בקלות יתרה. הוא הופך ליצור נחות ביותר שקל להחליט להמיתו בלי מחשבה תחילה. ליצור כזה אין להתייחס כאל בן - אדם. ..."

פרימו לוי מתאר תהליך של דה הומניזציה וקושר בין התמעטות החפצים ושלייתה של הזהות האנושית לבין הרצח; ואילו פטר גינץ תיאר את האנשת החפצים באמצעות הקשר בינם לבני האדם. עם זאת, התייחסויותיהם אינן סותרות זו את זו אלא משלימות: האדם הוא זה המעניק לחפציו משמעות ומשמעות זו היא חלק מזהותו וישותו.

תוכנית לימודים זו רואה בחפצים כעין מפתחות איתם יוכלו הלומדים להבין את תקופת השואה. עצם היותם של החפצים חלק מחיינו מאפשר יצירת אמפתיה של הלומד היום עם גורלם של בני הנוער בשואה. כלומר, נקודת המוצא היא ה"אני" וממנה תתאפשר הבנת ה"אחר" בנסיבות חייו הייחודיות.

התוכנית בנוייה בצורה הדרגתית המאפשרת מעבר מהבנה קונקרטי של מהות החפץ בחיינו אל מקומו במרקם חייו היומיומיים של נער בתקופת השואה ולפניה. הבנה זו תאפשר להגיע לתובנות מופשטות יותר הקושרות בין החפץ לזהות האישית ולתחושות ההשתייכות. התוכנית מביאה קטעי יומנים מתקופת השואה, תצלומים, ציורים ומכתבים בהם בא לידי ביטוי הקשר בין בני הנוער לבין החפצים.

תמרה לזרסון בת ה - 13 כתבה בגטו קובנה:

"אני יושבת מכווצת בחדר וקוראת את האנציקלופדיה לילדים שהיא הנכס הגדול ביותר שלי. עלי רק להתעמק בספר ואז...אני שוכחת הכל".

¹ פרימו לוי, הזהו אדם, תל אביב 1996, עמוד 26.

בחינו הרגילים מהווה האנציקלופדיה מקור מידע, אך בסיטואציה המסוימת בה מצויה תמרה יש לאנציקלופדיה משמעות נוספת: היא משמשת כצוהר לעולם שאינו אפשרי עבור תמרה, ובה בעת היא גם מקום מקלט ממנו.

מקומם של החפצים בחיינו ויחסנו אליהם השתנו גם כתוצאה מתמורות כלכליות וטכנולוגיות. אנה פרנק כתבה ביומנה על העט הנובע שקיבלה במתנה. כאשר אבד העט ביטאה אנה תחושות כאב ואובדן. לעומת זאת, כיום עט אינו עוד חפץ נדיר וניתן לוותר עליו בקלות. זאת ועוד, עט אינו עוד כלי הכתיבה היחיד העומד לרשותנו: ניתן, למשל, להמירו במחשב. כך גם מכשיר הטלויזיה מחליף את הרדיו כמקור מידע וככלי בידור.

חשוב לזכור שלמרות התובנות שאנו יכולים להגיע אליהן באמצעות החפצים מדובר לא רק בתקופה שונה בזמן אלא גם במהות. ניתן להשוות בין מקומו של החפץ היום ואז, אך עם זאת יש לזכור, שמדובר בתקופה קיצונית שטרפה את כל סדרי החיים הנורמלים. דווקא חשיפתו של פער זה בין תקופתנו ה"נורמאלית" לבין השואה מאפשרת הבנה ואמפתיה.

השואה היא תקופה קשה להשגה משום שמדובר במצבים קיצוניים של מוות ומאבק לחיים. המדיניות הנאצית כלפי היהודים בתקופת השואה כוונה לשלילת אנושיותם (דה הומניזציה) כשלב לפני רציחתם.

ביעבד ניתן לתאר את התהליך שהוביל ל"פיתרון הסופי" כמורכב משלבים:

- זיהוי והגדרה
- הפקעת רכוש
- הפרדה מהחברה על ידי גרוש וריכוז בגיטאות
- רצח בבורות המוות ובמחנות ההשמדה.²

ניתן לומר שעד לרצח השיטתי של היהודים פגעו הנאצים בעיקרון השיויון בין בני האדם. עקרון זה הוא הבסיס לתפיסה החברתית המעניקה זכויות שוות לכל בני האדם באשר הם. זכות הקניין היא אחת מאותן זכויות. הנאצים, כששללו זכות זו מהיהודים, פגעו לא רק בבעלותם של היהודים על רכושם אלא גם במשמעויות הרגשיות שמלאו החפצים עבורם. אנו מתייחסים אפוא לזכות הקניין במשמעותה הרחבה, הפונקציונאלית והרגשית, המקפלת בתוכה את התייחסויותיהם של פטר גינץ ופרימו לוי לחפצים. כלומר, בין בני האדם לחפציהם קיימות זיקות גומלין המהוות אבן בניין בזהותם.

² לקריאה נוספת: לני יחיל, גורל יהודי אירופה 1932-1945, תל אביב, 1987;

שאול פרידלנדר, גרמניה הנאצית והיהודים, תל אביב, 1997.

קניין פירושו שהאדם הוא הבעלים על גופו והוא הנהנה מפירותיה של עבודתו. הבחנה זו חשובה להבנת עבודת הכפייה במשטר הנאצי, הניסויים הרפואיים ומחנות הריכוז והמוות. ניתן לתאר את השלבים שהובילו ל"פיתרון הסופי" באמצעות תהליך שלילת זכות הקניין של היהודים. ביטוי לכך נתן המשורר, ולדיסלב שלנגל, בשירו "החפצים" שנכתב בגיטו ורשה ב- 1943:

"אחר כך מהבלוקים לרחוב אוסטרובסקה

נווסעים בדרך היהודים

ללא צורות, מטלטלים

ורחיטים או שרפרפים,

ללא שטיחים, קומקומים,

ללא צלחות, צנצנות,

ביד עם מזודה אחת

צעיף חם... זה הכל..."³

הפגיעה בזכות הקניין יסודה בזהויה היהודי (חוקי נירנברג, טלאי צהוב); פיטורין, חרם כלכלי (איסור קנייה מיהודים), העברת רכוש מידי יהודים לידי הארים (אריזציה), הלאמת כספים, קנסות דוגמת הקנסות שהטילו הגרמנים על היהודים לאחר "ליל הבדולח" - כל אלה גם הם פגיעה בקניינם של היהודים. שלב חמור יותר בפגיעה זו היה עקירתם של יהודים מבתיהם וגירושם לגטאות. יש, עם זאת, לזכור שהפגיעה בזכות הקניין היא פן אחד במכלול הצעדים כנגד היהודים. צעדים אלה כוונו לעקירתם של היהודים ממרקם חייהם, להשפלתם, לבידודם החברתי ולבסוף לרציחתם. הנאצים פרסמו פקודות המגדירות ומפרטות את סוגי החפצים המותרים ליהודים. בצו של המפקדה הגרמנית בעיר קיסלובודסק שבברית-המועצות מתאריך 7 ספטמבר 1942 נאמר:

"...כל יהודי יקח מטען שמשקלו אינו עולה על 20 ק"ג (כולל מזון המיועד ליומיים לכל הפחות). צורכי המזון יסופקו בהמשך (הזמן) על - ידי השלטונות הגרמניים בתחנות הרכבת. יש לקחת את החשוב ביותר, כגון: חפצי תן, כסף, ביגוד, שמיכות.... בגלל קשיי המשלוח אי-אפשר לקחת למעלה מ- 20 ק"ג מטען והוא הדין באשר לריהוט..."⁴

³ ולדיסלב שלנגל, אשר קראתי למתים, תל אביב 1987, (תירגמה: הלנה בירנבוים).

⁴ ארד, י. גוטמן, א. מרגלית, השואה בתיעוד, ירושלים, תשל"ח.

גרוש שכזה פירושו שרק החפצים האישיים והכרחיים ביותר ילוו את היהודים בהמשך דרכם בהשירים מאחור את כל רכושם. כמובן שמטרת הגרמנים היתה שדירת הרכוש היהודי אולם היה בו גם כדי לפגוע בצלם האדם של הקורבנות. מדיניות זו הלכה והחריפה עם הזמן. בשלב הבא ישלחו היהודים למחנות ריכוז והשמדה. לא זו בלבד ששארית קניינם תלקח מהם אלא תופקע מהם גם בעלותם על עבודתם וגופם.

Throw away all your baggage and hurry

to the trucks!

*food, cloth, money and valuables
in the street -*

"זירקו את כל חפציכם ורוצו למשאיות!"
אוכל, כסף ודברי ערך זרוקים על הקרקע.
מתוך: אלפרד קנטור, יומנו של אומן בשואה.

מטרות:

1. להבין את חשיבותם של חפצים בזהות האישית והקבוצתית;
2. לעמוד על מקומם של חפצים בחייהם של בני נוער בתקופת השואה;
3. ללמוד על תקופת השואה;
4. ליצור אמפתיה בין נוער היום ובין בני נוער בשואה;

אמצעי עזר:

- קטעי מקורות: צילומים, ציורים, יומנים, מכתבים;
- ניירות A - 3, צבעים, טושים, גזרי עיתונים, דבק, תצלומי חפצים, מספריים, ניירות צבעוניים;
- קטע סרט מתוך: "רשימת שינדלר": חיסול גטו קראקוב;
- קטע מתוך הספר "הזהו אדם" מאת פרימו לוי;
- קטע מתוך השיר "חפצים" של שלנגל;

זמן ההפעלה:

שלוש שעות;

קהל יעד:

תלמידי חטיבת-ביניים, תלמידי חטיבה עליונה;

שיטה:

דבריהם של פרימו לוי ופטר גינץ (ראה מבוא) מהווים ציר מרכזי של תוכנית זו. בחלקה הראשון של ההפעלה יעמוד התלמיד על משמעותו של החפץ בחייו הוא. בחלקה השני תבורר משמעות החפצים עבור בני נוער בשואה. בדיון המסכם נבחן את תהליך שלילת האנושיות שעבר על היהודים בשואה: שלילת חפציהם, שלילת זהותם כבני אדם ושלילת חייהם.

הפעלה:

שלב א': "החפץ שלי"

אנו מציעים שתי אפשרויות לבדיקת הקשר ביננו לבין החפצים ולברור משמעותם של החפצים בחיינו.

אפשרות א' (30 דקות):

המורה יתאר בפני התלמידים מצב דמיוני:

אתם נאלצים לעזוב את ביתכם ליעד ולזמן בלתי ידועים. עליכם לבחור שלושה חפצים שהייתם לוקחים אתכם.

לאחר מכן המורה יסביר לתלמידים את תפקידיהם השונים של חפצים בחיינו. כמו למשל: 1. חפץ בעל אופי שימושי. 2. חפץ המסמל מעמד חברתי. 3. חפץ בעל ערך רגשי. 4. חפץ המשמש לנו. לאחר שרשמו התלמידים את בחירתם יתבקש כל אחד מהם למיין את החפצים על-פי תפקידם. את המיון יש להציג על גבי הלוח בצורת טבלה.

דיון במליאה:

המורה ישאל: האם לחפץ מסוים יש מספר תפקידים? הסבירו.

לדוגמא: המחשב הוא כלי שימושי. אולם הוא יכול לציין גם מעמד חברתי. כמו כן, לעיתים עשוי להווצר קשר רגשי בינו ובין המשתמש בו.

המורה ירשום על הלוח את המשפט של פטר גינץ, עורך העיתון "וודם": **"חפץ לעולם אין בו רוח חיים, רק קשר מתמיד של החפץ עם בני האדם יביא לשינויו ויפיח בו רוח חיים."**

המורה יברר עם התלמידים את משמעותו של משפט זה.

המורה ישאל: האם אתם יכולים להסביר את דבריו של פטר באמצעות החפצים שבחרתם?

אפשרות ב' (כשעה וחצי):

1. המורה יציג רשימת חפצים מתוך המקורות:

מחברת פעמון ספר אינציקלופדיה עט נובע יומן אישי מכבנות (סיכות שיער)
מסרק מכתב כרטיס ברכה תצלום תליון כובע חבילה שעון אופניים מקלט
רדיו פסנתר מזוודה בובה משחק מונופול כדור אוירון סרט לשיער (פרטי לבוש)
תיק בית ספר

2. המורה יבקש מכל תלמיד לבחור חפץ אחד מתוך הרשימה דלעיל. לאחר מכן יתן משימה אישית: הצג את סיפורו של החפץ שבחרת ואת משמעותו של חפץ זה עבורך. את סיפורו של החפץ הינך יכול לצלם בוידאו, לכתוב עליו שיר או סיפור, לציירו או להמחזיז קטע העוסק בקשר בינך ובינו.

3. הצגת העבודות בפני הכיתה.

4. דיון במליאה (ראה אפשרות ראשונה).

שלב ב': "גלגולו של חפץ"

1. מליאה:

המורה יסביר שלימוד השואה יעשה באמצעות חפצים. הנאצים הוציאו פקודות גירוש (ראה מבוא עמ. 4). היהודים נאלצו לעזוב את בתיהם ורכושם ולקחת עמם רק את החפצים הנחוצים להם ביותר. הערה: ניתן להמחיש את תהליך שלילת האנושיות שעברו היהודים עד לרציחתם באמצעות האפשרויות הבאות:

- קטע מתוך הסרט "רשימת שינדלר" המתאר את חיסול גטו קראקוב.

- השיר "החפצים" של שלנגל.

בתום הקרנת הסרט או ניתוח התמונות והשיר תבוררנה השאלות הבאות:

- מה הם החפצים שמופיעים בסרט, או בשיר?
- כיצד הם מוצגים?
- מהו היחס בין החפצים לבין מצבם של בני האדם?
- האם ניתן להסביר את מצבם של היהודים וחפציהם באמצעות המשפט של פטרגינג, וכיצד?

ת ל מ י ד

2. משימה אישית לתלמיד:

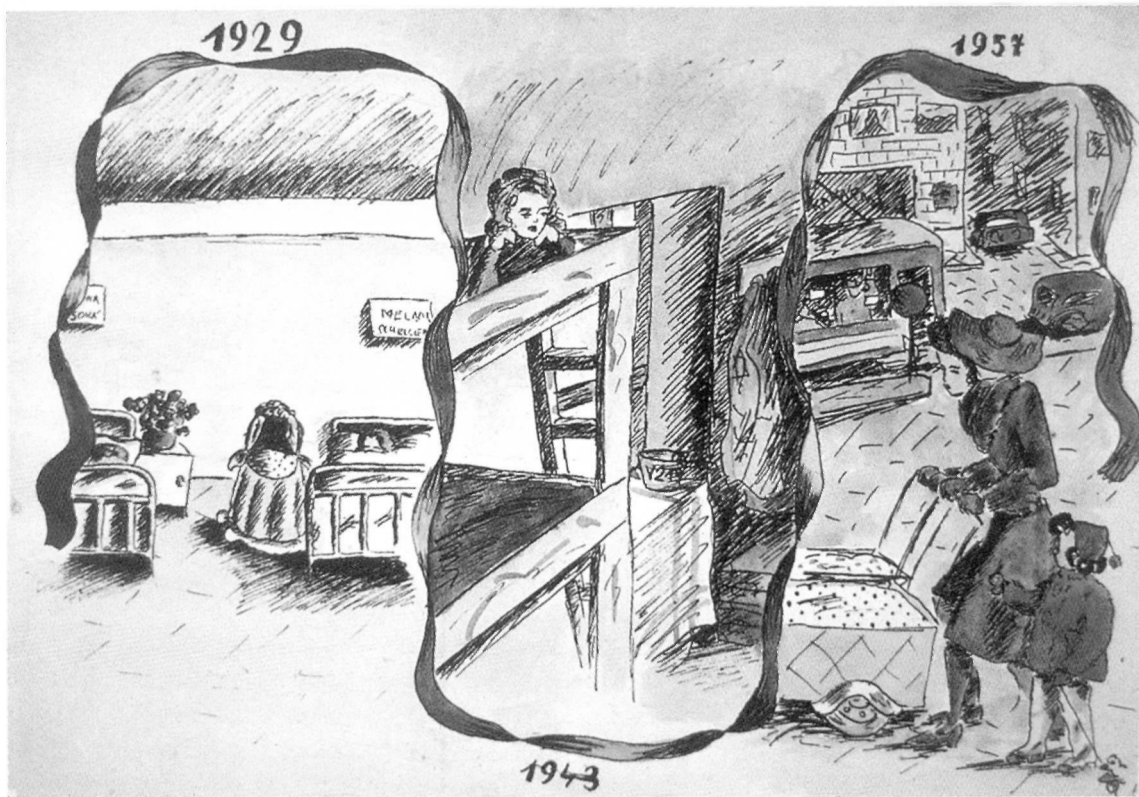
לפניך קטעי מקורות ובהם חפצים. בחר אחד מביניהם, קרא את המקור שבחרת וענה על השאלות המצורפות. לאחר מכן, אפיין את תפקידו של החפץ בקטע: שימושי, נוי, רגשי, מעמד חברתי, וזאת על פי נקודת הראות של הנער או הנערה בשואה.

הערות למורה:

- בחירת המקורות מתייחסת לשלב א' בהפעלה: "החפץ שלי". אם התלמיד בחר מראש בחפץ מסויים (אפשרות ב') יש להתאים את המקור לחפץ שבחר.
- ניתן להקדים למשימה האישית ניתוח משותף של אחד המקורות. עבודה משותפת זו תכוון את התלמידים בעבודתם העצמאית.

3. גלגולו של חפץ:

בהפעלה זו יתנו התלמידים ביטוי צורני וחזותי לקשר שבין הנער/ה והחפץ בשלוש תקופות שונות: לפני השואה, בשואה ולאחריה. ביטוי זה יצור מעין סרט נע. אנו מציעים להדגים את גלגולו של חפץ באמצעות הציור של הלגה הוסקובה. המורה יחלק את הציור לכל תלמיד ויספר שהציור צויר ב- 1943 ביום הולדתה ה- 14 בגיטו טרזין.

בציור ניתן להבחין בחפצים הבאים:

עריסה, אגרטל, פרחים, שידה, מיטה, קערה, עגלת תינוק, מכונית, כובע אופנתי.

המורה ישאל:

מהם החפצים בציור?

אילו חפצים מופיעים בכל תקופה ומהו, לדעתכם, ההסבר לכך?

האם קיימת, לדעתכם, המשכיות בין התקופות השונות אותן הציגה הלגה בציור?

מהו הדומה ומהו השונה בין המקורות אותם קראתם לבין ציור זה?

משימה אישית לתלמיד:

ת ל מ י ד

במקור שבחרת בא לידי ביטוי היחס בין הנער או הנערה לבין החפץ בשואה. נסה/י לדמיין מהו הקשר בין הנער או הנערה והחפץ גם לפני השואה ולאחריה.
תן ביטוי באמצעות ציור, דרמה, כתיבה, קולאז', לשלוש התקופות הללו, בכעין סרט נע.

סרט-נע: גלגולו של חפץ

א: החפץ והילד בעבר, לפני השואה.

ב: החפץ והילד בזמן השואה.

ג: החפץ והילד לאחר השואה.

דיון במליאה: סיכום

התלמידים יציגו את עבודותיהם ויסבירו אותן.

המורה יציג מספר שאלות המתייחסות למקורות ולעבודותיהם של התלמידים.

- באילו מקורות מתוארת לקיחת החפץ מהנער או הנערה?
- באילו מקורות מוצגים חפצים במנותק מהנערים/ות?
- מהן העבודות בהן מוצגים נערים בלא חפצים או חפצים בלא נערים? באיזה שלב חל הניתוק בין הנער והחפץ? מדוע?
- באיזה אופן משקפת עבודתכם (הסרט הנע: גלגולו של חפץ) את דבריו של פטר גינץ?
- מדוע לדעתכם לקחו הגרמנים מהיהודים את חפציהם?

עם סיומו של חלק זה יש לקרוא עם התלמידים את הציטוט מתוך הספר "הזהו אדם" מאת פרימו לוי (ראה מבוא עמ. 2). דבריו של הסופר מתארים את אובדן החפצים האישיים של האסיר באושוויץ כחלק מתהליך שלילת אנושיותו.

שאלות לדיון:

- מה המשמעות של החפצים בחייו של האדם על פי פרימו לוי?
- האם, לדעתכם, אכן קיים קשר בין שלילת החפצים מן האסיר באושוויץ לשלילת אנושיותו? הסבירו.
- האם קיימים אמצעים נוספים, מלבד שלילת החפצים, היכולים לגרום לאובדן זהותו האנושית של האדם? הסבירו.
- האם דבריו של פטר גינץ משלימים או סותרים את דבריו של פרימו לוי? כיצד?

אנה פרנק

אדיטה פישלובה

תמרה לזרסון

מורי ברג

יצחק רודאשבסקי

אווה היימאן

דוד רבינוביץ'

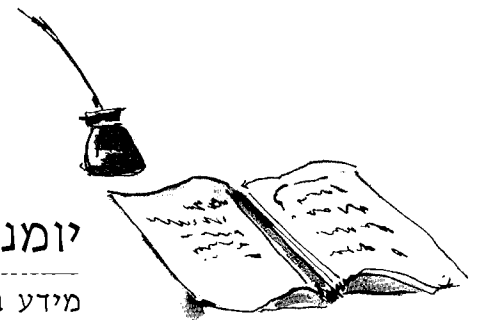
יום ו', 23 ביולי 1943
קיטי* יקרה,

כפ יכולה שוב להשיג קצת חברות, בייחוד יומני מסגר ופנקסי ניהול גשבונית. זה
שימושי מאוד לאגותי הפנקסנית! יש גם חברות רגילות אמכירה, אבל אז גשאלתי מה
טיבן, וכמה זמן עוד ניתן יהיה להשיגן. על החברות כתוב עכשיו: אלה שיג בלי
גאושיס. כמו כן דברי שניתן להשיגו בלי גאושיס, גם החברות האלה הן פסולת. יש
בחברות כזאת שנים-עשר דפים והוא עשויה מנייר אפור, עם קווים צרים ועקומים

שלך, אנה

יומנה של אנה פרנק

מידע בעמוד 34

- אילו מחברות אופנתיות היום?
- איך את/ה בוחר את מחברותיך?
- מהן "המחברות" של אנה?
- איזה שימוש עשתה אנה במחברות?
- מדוע, לדעתך, כל כך חשוב לאנה להשיג מחברות?

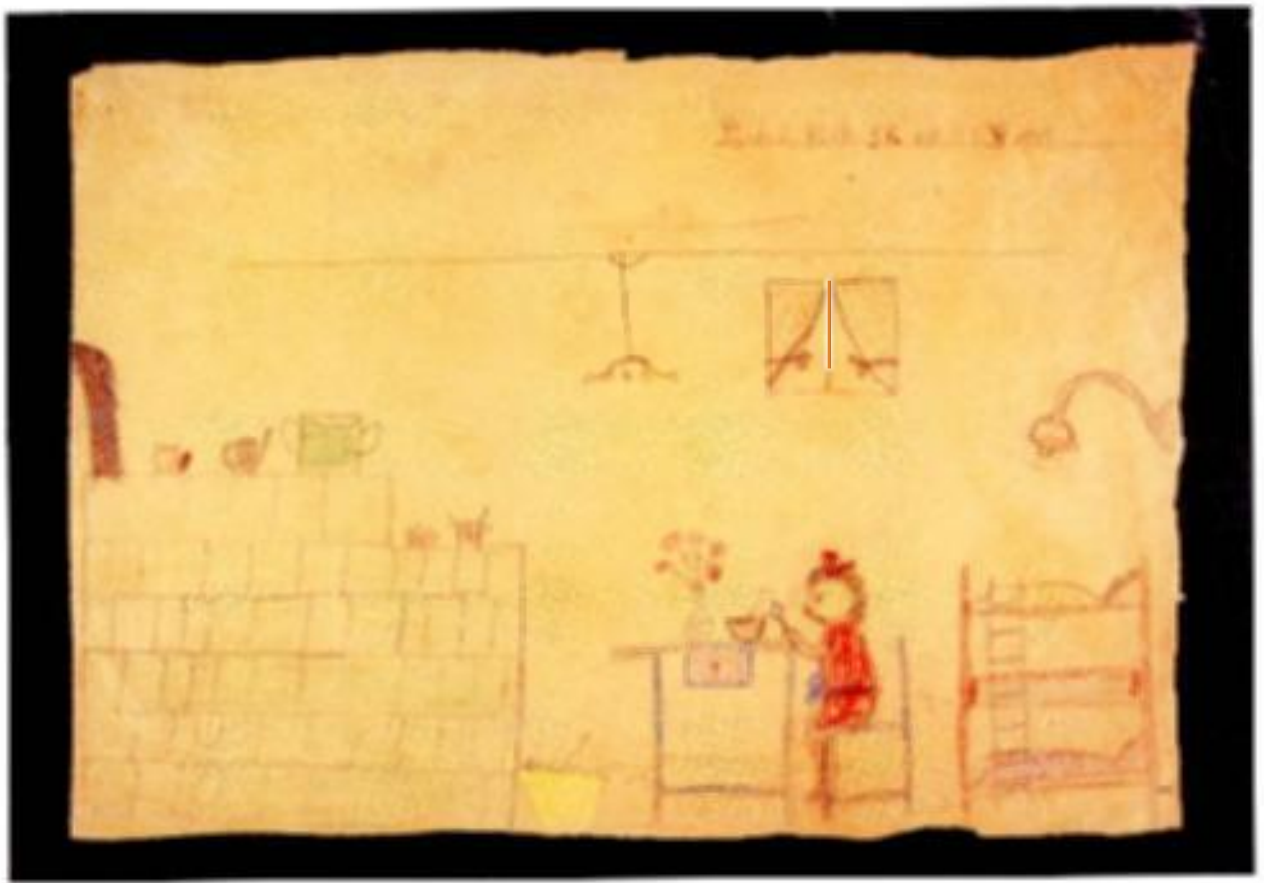
* "קיטי" הוא הכינוי שנתנה אנה פרנק ליומנה האישי.

ילדי האחו- אדיטה פישלובה מטרזין

מידע בעמוד 38

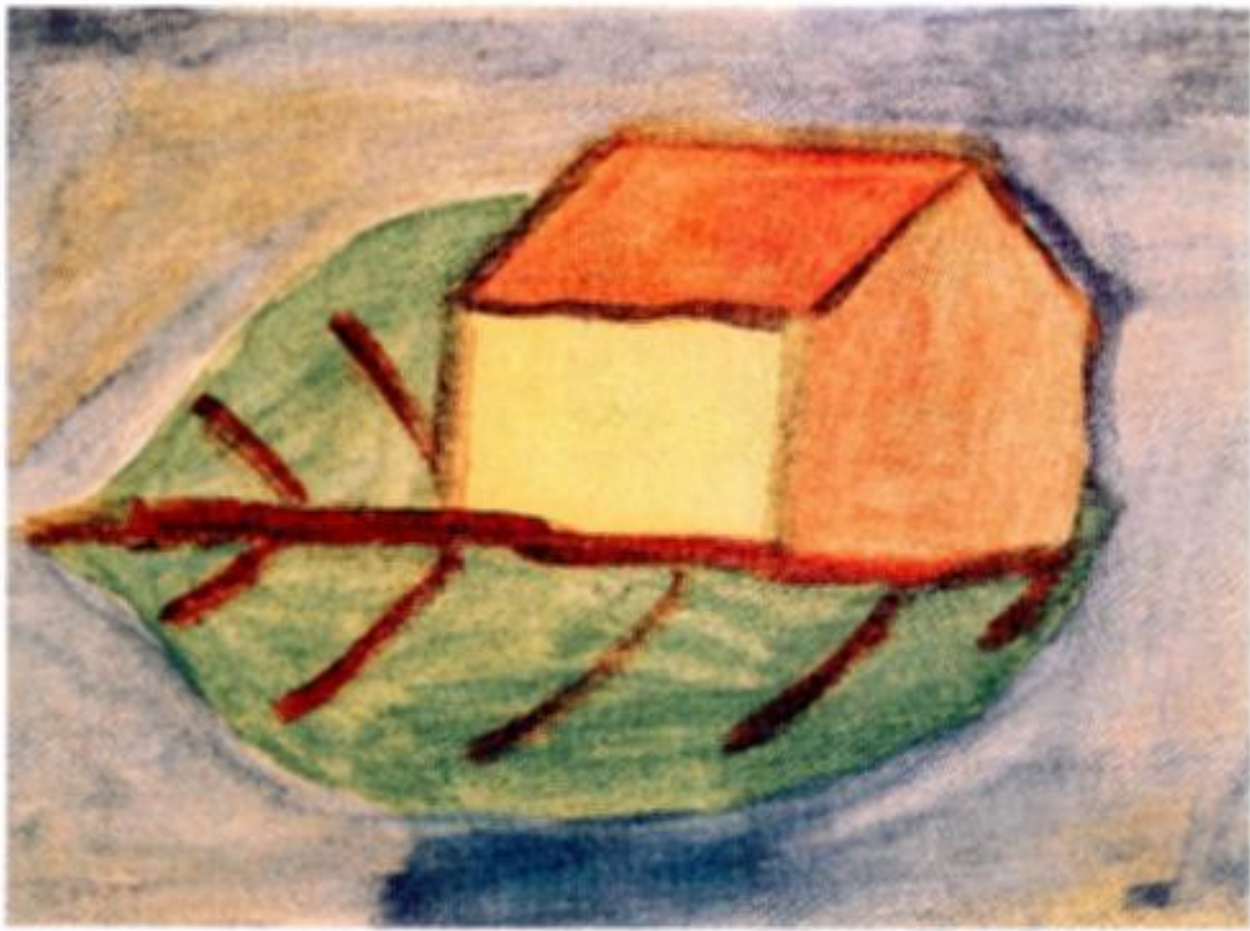
- אילו פריטים אתה מזהה בציור?
- מהו הקשר בין הילדים לבין החפצים בציור?
- קרא את דף המידע על גיטו טרזין. האם, לדעתך, משקף הציור את מציאות החיים בגיטו?
- מדוע, לדעתך, ציירה אדיטה ציור זה?

בית - ציור של רות צ'רבקובה (1934-1944) מטרזין

מידע בעמוד 38

- מהם החפצים המופיעים בציור?
- האם החדר בציור דומה או שונה מהחדר שלך? במה?
- מה ניתן ללמוד על מציאות הגטו מהציור?

עלה ובית - ציור

- צייר בית והשווה לציור שלפניך, במה דומים שני הציורים ובמה שונים?
- האם יש קשר בין בית ועלה?
- מדוע חיבר, לדעתך, הצייר את הבית לעלה?

ילדה עם בובה - אנגליה 2 בדצמבר 1938

תצלום של אלגה קריינר, ילדה יהודיה פליטה שהגיעה לחופי אנגליה עם כ- 5000 ילדים מגרמניה.

מידע בעמוד 40

- מדוע בחרת חפץ זה?
- האם יש לך בובה?
- מדוע, לדעתך, נותנים ילדים שמות לבובות?
- איך נראית הילדה בתמונה? איך נראית הבובה?
- מהי, לדעתך, משמעות הבובה עבור הילדה?

ילד וכובע - גטו ורשה

מידע בעמוד 35

- בתצלום שלפניך מופיע ילד ולמרגלותיו כובע.
- למה משמש אותו הכובע?
- תאר את הילד (מקום, לבוש, הבעת פנים).
- האם ניתן ללמוד מן התצלום על קשר מסויים בין הילד והכובע? מהו?
- האם יש לך כובע?

קיטי* יקרה,

יש לי כתיבת טובה אפיק צה:

שיר מזמור אעט הנובע שוי, זכרון אברהם.

העט הנובע שוי היה לי תמיד נכס יקר... העט הנובע שוי גיי עט נובע ארוכים ומעניינים, ועוהם אני רוצה אספר בקצרה.

כאשר הייתי בג' גשע, הגיע העט הנובע שוי בגבולה (עטוף בצמר גפן)... אני שכבתי אוחה שעה במיטה, גולה בשפעת, ורחות פברואר יללו בגוף. העט המפואר היה אבוש בנתיק עור אדום, ומייז הראיתי אותו אלו ידיותי. אני, אנה פראנק, בעלת עט נובע!

כאשר הייתי בג' עשר, הרשו לי לקחת אתי את העט אבית הספר, והמורה אף הרשעה לי אכנב בו. אך כשאלאו לי אגת-עשרה שנה, שוב היה הכרח להצפין את אונצרי, כי המורה בכיתה ו' לא הרשעה אכנב אלא בקסגות דיו של בית הספר. כשהייתי בג' שנים-עשרה, ועברתי אבית הספר הגיכון היהודי, קיבל העט הנובע שוי נתיק גדיש... בג' שנים עשרה הייתי כאשר הלך אתי העט שוי אמגבוא, וכאן העברתי אותו ביומנים אביבורים אאין-ספור. כשהייתי בג' ארבע-עשרה, ביולי את שנתנו האחרונה בידי, וענה...

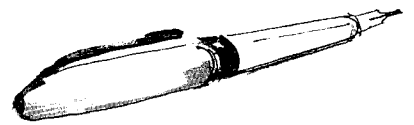
ביום ו', בשעה גמש אגר הצהריים באתי מגדתי ורציתי לשבת ליז השולמן אכנב... גיפשתי וגיפשתי ולא מצאתי את העט הנובע שוי... מרגוט גיפשה, אמא גיפשה, אבא גיפש, דיסו גיפש- אך הגפף נעלם ולא נודעו עיקבותיו... כאשר בא הערב והעט עדיין לא נמאה, אמרנו כולנו שהוא בודאי נשרף... ואמנם ההשערה העגומה נמאתה. אמרת בבוקר, בשעה שאבא ניקה את התנור, מצא את מהדיק העט בתוך ערימת אפר: את ציפורן הצהב לא מצא. "ודאי הותכה ונדבקה באבן", שיער אבא.

נשארה לי רק נמאה אתי, אם כי עוולה: העט הנובע שוי נשרף, כמו אדם אארי מותו, כפי שרוצה אני שיעשו בי!

שלך, אנה

יומנה של אנה פרנק

מידע בעמוד 34

- באיזה כלי כתיבה את/ה משתמש?
- האם יש לך יחס מיוחד לכלי הכתיבה שלך?
- מדוע, לדעתך, היה לאנה יחס מיוחד לעט הנובע שלה?
- האם יש, לדעתך, הקבלה בין העט הנובע לבין חייה של אנה? מהי?

* "קיטי" הוא הכינוי שנתנה אנה פרנק ליומנה האישי.

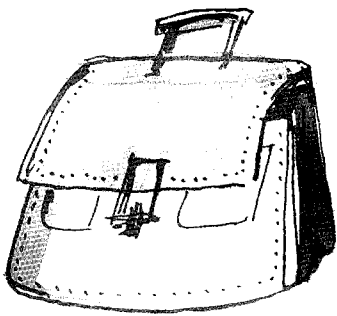

8.7.1942

... מרגיש ואני התגלתי לארוץ בילקוט בית הספר את הגפצים הנחוצים ביותר. הדבר הראשון שארצתי היה יומני, זו התגברת עטופת - הקרטון, ואגריה מכבנת (סיכור) לשיעור, מחטות, ספרי - איחוד, מסרקי, מכבדים ישנים: את הדברים הטפשיים ביותר הכנסתי לאתו הילקוט. אבל אני לא מצטערת על כך: זכרונות יותר חשובים אי משאות.

28.9.1942

מצאתי כך* עז כה משען נאמן. אופן זה של כתיבה ביומני נראה הרבה יותר מוציא, ואני מחכה בקוצר רוח שיהיה אי פנאי לכתוב כך. אני כה שמחה שקראתי את!

יומנה של אנה פרנק

מידע בעמוד 34

- האם את/ה כותבת/ת יומן אישי?
- מה ההבדל בין היומן לשאר החפצים שמזכירה אנה?
- מדוע לוקחת אנה את יומנה למחבוא?

* אנה פרנק פונה כאן אל יומנה האישי.

"ביולתי את כל היום בקניית הפציות שונים הדיושים אמסענו. הדיעו לאמי. שאנו נשאר בכלא
 "פויאק" שאושה ימים באבד. וארי כך נשא כבני גילופין אמריקה * . כל ידיו
 באו אברכני אשואם.
 כואם מקנאים כי וכואם מיואשים מהממשלה על הגולו שלהם. ברונקה בכתה ונתנה לי את
 אמנתה ועליוה כתוב: "אל גשכני בדרכך אכן העדן". נתתי לה את כל הנייר, הצבצים,
 המכאולים ומכשירי הציור שלי.
 רותקה באה אלינו בשעות אחר הצהריים, וכווננו האכנו אל אונג הציואם "פורכרט" אהצטאם
 אמנת מזכרת. הצום הכטיא שהאמנה גהיה מוכנה אחר אחר הצהריים ומישא
 אלינו אכלא פויאק....

יומנה של מרי ברג

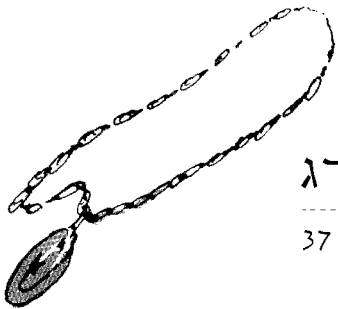
מידע בעמוד 37

- האם במשפחה שלכם נהוג להצטלם?
- באילו אירועים אתם מצטלמים?
- האם את/ה זוכר/ת ארועים שלא צולמו?
- מה היה הארוע שגרם לאנה, רותקה, ברונקה ומרי להצטלם?
- אילו מזכרות השאירו אחת לשנייה?

*אמה של מרי ברג היתה בעלת אזרחות אמריקאית, ולכן ניתן היה לבצע חילופין בין משפחתה ותושבים זרים אחרים בגטו ורשה לבין חיילים גרמנים שנפלו בשבי.

בבואה אבית הספר ענדה יוליה על צוארה צלב כסף גדול. והסבירה כי היא נוצרייה
 אדוקה, שאין בינה לבין היהדות ולא כואם. ופעם כשהקשבת לי אדבריה הערתי בזהט שגם
 ישו היה יהודי, אלא שמעולם לא התבייש בחוצאן. ומיד האכתי אספסוף. שקט אגון השתירי
 בכיתה, ויוליה לא העיזה להשיב אדברי. כנראה הרגישה, שאני צדקתי והאלמידיס כואם
 הסכימו עמי.

יומנה של מרי ברג

מידע בעמוד 37

- איזה תכשיטים את/ה עונד/ת?
- האם יש תכשיטים שאת/ה אוהב/ת במיוחד, למה?
- מדוע, לדעתך, ענדה יוליה תליון עם צלב?
- מדוע, לדעתך, עורר הצלב ויכוח בין הילדות?

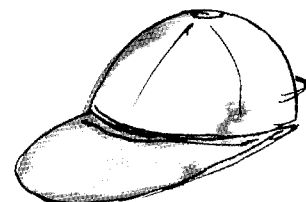
* בגיטו היו גם נוצרים שמוצאם היה יהודי.

בגרים אגד יהודי ומצויים אתו כעושה הכוונות הטוב ביותר בפולין. הצרמני מאמין. ואז
אחרים או שיהודי גרוף זה יכול לעשות כוונות יפות רק כשהוא מקבל קצת מצון. משכנעים
אתו.

הוא מוציא גניבת אריז המספיקה לשלושה כובעים ונותן להם. הם אחרים או שזה לא מספיק.
כשמגיעה השעה לקבל את הכוונות המוכנות, אחרים אגרמני: איסגרות יש אד? גן סיגרות
וקבל כוונתה נהדרת. לבסוף עושים או כובע שנראה עליו כמו אביבה, והוא עוד מכריז כי
היהודים הם עם מוכשר...
כך עובדים הגייטים שלנו.

יומנו של נער מווילנה - יצחק רודאשבסקי

מידע בעמוד 35

- האם אתה חובש כובעים? איזה? מתי?
- מה מסמל הכובע עבורך?
- כיצד הועברה הכומתה לגרמני?
- כיצד משתקפת המציאות שבה חיים היהודים לפי תיאורו של יצחק?
- מה מקומה של הכומתה במציאות זו?

הידיעה כי כך ביאלה אוננו. שאיבדנו את העשונות. כאשר אבא גזר. הגאון ארוץ
 כמה צרות של אפצים שאינם נאוצים כי כך והבאנו אונם אל השכנים. במקרה שיהיה
 גירוש פגאומי. שפגות האפצים האלה לא יהיו בבית. אבא רצה אמכור את הארון וכאי
 בית אגרים. אבא לא נמצא קונה אגאים. קונים היו. אבא הם רצו לקנות בגצי אגיר. אבא
 אחר שהוא מעדיף אהשאר אצלו את האפצים. ובאגיר כזה לא ימכור. אגרי שנגענו
 קצת הגאון אוננו ונכונות: איזה צרות כי אבא יקח. איזה אבנים יש אלבוס. ואיזה דברים
 נוספים לקנות בצרות. לא היה כגוב במודעה און יגרשו אוננו ומתי. רק שיגרשו אוננו
 וזה הכל. בערב בא איכר אבא ורצה לקנות את הארון אבא הציע אגיר של 250 זאטי.
 אבסוף לא קנה. כי עכשו צריך ארון אפגות 500 זאטי.

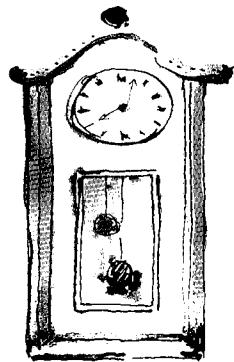

יומנו של דוד רבינוביץ'

מידע בעמוד 39

- אם היית צריך/ה לנסוע ליעד בלתי מוגדר - מהם הדברים שהיית אורז/ת?
- איזה דברים דוד צרר בצרור?
- מדוע מסרה משפחתו של דוד חלק מהחפצים לשכנים?
- מהן, לדעתך, הבעיות שיכולות להיווצר עם אריזת בגדים כשהיעד ומשך הזמן אינם ידועים?

אנחנו זואליס ויוזאים מן האגבוא לאגר שהיינו כואאים בו לש שעות. השעה שמונה בערב.
 הכוא נראה כמו אגרי אורבן. אפצ'י הדייורים פצורים על-פני הגצ'ר. אהג'ר ארגאיים אהג'וליים
 אנהוליים אנהפצ'ים. הכוא אעוקס, שבור. כא הדאג'ות פעורות, אי אפשר להכיר אה הבית. הכוא
 פרוס, דבריים רבים שבורים. בקבוק כוהא אנהפצ' באמצע הדרך. הגבולות פרומוח בסכינים.
 אני יוצא ארגוב. אושק. הרגוב מאא בעדויות מן הטרג'דיה אשר זה עתה נהוללה כאן. על
 הכביש מונהג גבולות - זכרון עקוב מדיס אנשים אשר זה עתה נזכרו אה המוות. אני נכנס
 אצ'ר שבה גרים בני-הדודים שלי. אני רואה פגאוס שני גאונות גדולים מוארים. אני מביט פנימה.
 בית שלאגרי פוגרים. הגשמה דולק ושום איש אינו נראה. כא כך נראא הדבר. אני נכנס אבית דודי.
 אושק. אני דורך על אפצ'ים. שקט. שעות פוסם מיומס. אין איש.

יומנו של נער מווילנה - יצחק רודאשבסקי

מידע בעמוד 35

- אילו חפצים מוזכרים על ידי יצחק?
- מהו, לדעתך, הדומה והשונה בין השעון לשאר החפצים?
- האם יש לשעון קיום ללא בני האדם? מדוע?
- כיצד משתקף הארוע באמצעות החפצים?
- מדוע, לדעתך, מדגיש יצחק דווקא את השעון?

29.5.1942

אל הכומר הנצרך.

ראש ערב הכנסיה של כל הקרובים.

מתכבדים אנו לבקש מכתב הכומר ראש העדה אהעניק אנו כרוך טובו אפשרות לבקר
מספר פעמים בזמן שיש הכנסיה בשעות הבוקר המוקדמות. אם אפשר, בין השעות
6:30 - 10:00.

אנו מתגעגעים לקצת אויר וירק. מתניק אצלנו וצפוף. אנו רוצים להכיר את הטבע
ולהתיידד עמו.

לא נציק. בתום-לב נבקש לא לדבול את הבקשה שלנו.

בייחוס סמי, אבראשה, אהרונק

לדבי בית היגומים - יאנוש קורצ'ק, גטו וורשה.

איגרת לכומר

מידע בעמוד 37

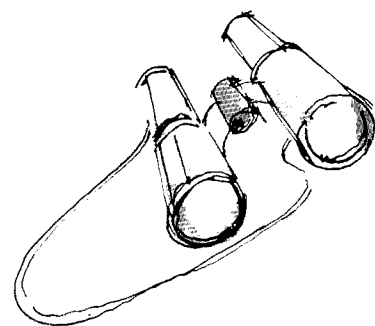
- נניח שהיית יכול לשנות משהו בבית הספר, מה היית מבקש לשנות?
נסח מכתב רשמי למנהל.
- האם, לדעתך, בקשתך תענה או לא? נמק.
- מדוע ילדי בית היתומים ניסחו מכתב לכומר?
- האם, לדעתך, נענה הכומר לבקשתם של הילדים? הסבר.

שבת, 28.11.1942
קיטו* היקרה,

.... ככל שזוכר הצמן, הכא מתגלו לשעמם. אתמול המצאתי סוג כידור גדש: אני מצויה במשקפת
אתך בדריהם המוארים של השכנים מאגורי הבניין. בשעות היום אסור לנו להסיט את הווילונות,
אפילו כדי סנטימטר אחד, אבל בגשיכה מותר. מעולם לא ידעתי ששכנים יכולים להיות אנשים
מעניינים כל-כך. אדזים מהם תפסתי בשעת ארוחה: משפחה אהת הקרינה סרט, ורופא השיניים
אתמול טיפלו בדיוק בזכרתי זקנה ומפוארת.

יומנה של אנה פרנק

מידע בעמוד 34

- מדוע, לדעתך, צפתה אנה בשכניה?
- מהו ההבדל בין חייה של אנה לבין החיים המתגלים לה מבעד למשקפת?
- אם היתה לך משקפת, מה היית רוצה לראות בה?

* "קיטו" הוא הכינוי שנתנה אנה פרנק ליומנה האישי.

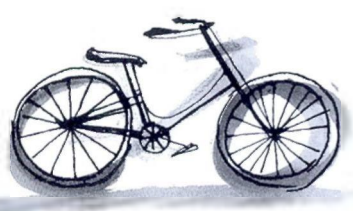

היום באו לקחת את האופניים שלי. כמעט שזרמתי לתקלה גדולה. יודע אתה, יומני היקר: רק מכך שהוטרים נכנסו לבית, ובהתי באופן מהיר. אני יודע שבזמנים האלה הוטרים מביאים רק צרות בכל מקום שהם נכנסים אליו. גם האופניים שלי נשאו מספר כפי שדורש הגוף, וסבא שלים עבדו את המס. הוטרים מצאו אותם משום שבערייה היה רשום שיש לי אופניים. אזרי המעשה אני מתיישב שהתנהגתי כך לפני הוטרים. ובכן, התנהגתי על הארץ ומאחטה גיבתי את הפלא האגורי של האופניים שלי וצעקתי כל מיני דברים אל הוטרים: שתביישו לקחת אופניים שלי ירדה! הרי זה מעשה גניבה! שנה ומצי אספנו את הכספים לקניית האופניים...

מבראשת הערצתי את האופניים האלה אל כיונית אותם בשם שש. את השם לקחתי מרובינצון קרוצו... משום שביום ששי הבאתי אותם הביתה. וגם לפני ששש הוא סמו הנאמנית: הוא היה נאמן כל כך ארובינצון—

שוטר אחד היה מרוצץ מאוד - הוא אמר: לרק זה צריך עוז, שילדה יהודיה געשה קומדיה כזאת שוקקים אופניים שלה. ...גם אם לא מגיע להם זיהודים, שלא יגזלו את הכל. שישאירו משהו אגילוס! ווא אתה אגאר לך יומני היקר, מה הרגשתי כשאמרו לי זאת בפנים.

דברים כאלה שמעתי קודם רק ברדיו. או קראתי בעיתון גרמני... השוטר השני כנראה ריגם עזי. אטף את שערי, והבטיג שישמור על האופניים שלי. נון אישור בכגב ואמרי שלא אבכה: כשסמתיים המאמחה אקבל בגזרה את האופניים שלי. אבל היותר יהיה צורך בקצת גיקונים אצל הופמן.

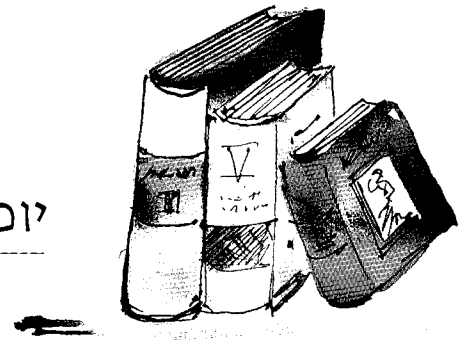
יומנה של אווה היימאן

מידע בעמוד 36

- האם יש לך אופניים, אם כן איזה?
- איך נראו, לדעתך, אופניה של אווה התייחס/י לצורתם, לגודלם ולצבעם.
- מדוע כינתה אווה את אופניה בשם?
- מדוע רצו השוטרים ההונגרים לקחת ממנה את אופניה?
- כיצד היית מרגיש אם היו לוקחים ממך את אופניך?

משמח. הרעב מורגש יותר ויותר. כמו כן אני צמאים מאוד למדשות, והן אינן משיעות. כאילו בצדון. אני מאושרת שיש לי ספרים. ברוץ משולל הסגיו, ואני יושבת מכווצת בגדי וקוראת את "האנציקלופדיה אילדים", שהיא הנכס הגדול ביותר שלי. ברצע שאני מתחילה להתעסק בספר הזה אני שוכח את הסגיו, את הרעב ואת הקור, שוכח את הכל. אני רואה אנצד עיני את מה שעבר על אנשים דגולים, כמה הם סבלו ומענו, כיצד הוצאו המכונות השונות ספרים ואילוסטרים אחרים, וכיצד הקריבו הממציאים את עצמם למען יצירותיהם ולמען הקידמה האנושית, כיצד סבלו סבל נורא והוצאו על מוקד.

יומנה של תמרה

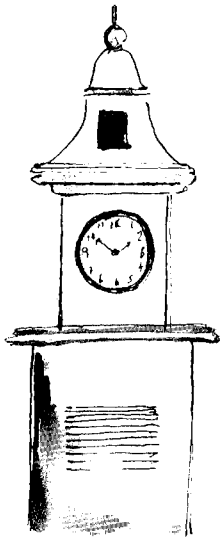

- למה משמשת אותך אנציקלופדיה?
- מדוע תמרה קוראת באנציקלופדיה בגיטו?
- האם לדעתך שימשה האנציקלופדיה את תמרה באותו אופן בו היא משמשת אותך? הסבר.

יום ג' 10 באוגוסט 1943
קיטי* יקרה,

מצה שבוע ימים כולנו מבלבלים קצת ביום אצמן. הואיל וקראו את פסחון** ה"וסטרטורן"
היקר שלנו לצרכי האמנה, ואין לנו יודעים מה השעה, לא ביום ולא בלילה. אני עדיין
מקווה, שימצאו משהו שיצכייר אלושי הסביבה את הפסחון, כגון פסחון אכץ או נחש
או משהו כזה...

שלך, אנה

יומנה של אנה פרנק

מידע בעמוד 34

- מה חשיבותו של השעון בחייה?
- איזה סוגי שעונים יש בביתה? ולך?
- מה היית מרגיש אם היו לוקחים ממך את השעון שלך?
- מדוע אין משפחת פרנק יודעת מה השעה?
- כיצד ידעו אנה ובני משפחתה מה השעה?
- מדוע חשוב כל כך לאנה לדעת מה השעה?

* "קיטי" הוא הכינוי שנתנה אנה פרנק ליומנה האישי.

** פעמון ה"וסטרטורן" נמצא במגדל ששכן סמוך למחבוא שבו הסתתרה אנה.

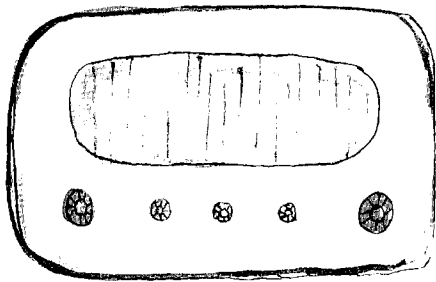
ילד מנגן בכינור - גטו ורשה

מידע בעמוד 37

- מדוע, לדעתך, מנגן הילד בכינור?
- תאר את הילד (מקום, לבוש, הבעת פנים)
- האם אתה מנגן בכלי נגינה? מהו? מדוע החלטת לנגן?

יום ג' 15.6.1943
קיטי היקרה,

..... בגודש הבא יציע גורנו אמסור את הרדיו. בבית קיימין מוסגרי מכשיר רדיו קטן ואנו נקבל
אתו במקום הפויפס הגדול. אבל מאז שפלינו אמסור את הארצ' היפה. אבל אמסור להסגן
בבית שאנשים מסתירים בו. את הרדיו הקטן נשמיד אמלה. יהודים נסתרים שקונים בשוק
השגור בכסף נסגרי, די להם גם רדיו נסגרי. כולם מגפשים עכשיו אינשהו מכשיר רדיו ישן
שפסק מעבודו, שובאו אמסור אשטונות במקום הרדיו שפועל. המשמש להם מקור של עידוד.
אכן, כאשר הידיעות מברוח המחירות והלכות, שואבים אנו נמה מן הקול הפלאי ברדיו ואומרים
זעמנו: "אל יאוש! הרימו ראש, עוד יבואו זמנים אגרים!"

יומנה של אנה פרנק

מידע בעמוד 34

- אילו אמצעי תקשורת משמשים אותנו כיום לקבלת מידע?
- האם אתה מאזין לחדשות? לשם מה?
- איך נראה הרדיו שלך?
- מדוע בני משפחת פרנק נאלצים למסור מכשיר רדיו גדול ולקבל במקומו מכשיר קטן?
- מדוע, לדעתך, האנשים מוכנים להסתכן בהחזקת הרדיו?

מידע: אנשים ומקומות

הולנד בתקופת המלחמה

במאי 1940 פלש הצבא הגרמני להולנד. הנאצים הנהיגו במדינה הכבושה ממשל אזרחי גרמני, שפעל לצד הממשל ההולנדי. בחודשים הראשונים לכיבוש שמרו הנאצים על איפוק, אולם בספטמבר 1940 החלו בנקיטת צעדים נגד היהודים: עיתונים יהודים נסגרו, עובדים יהודים בשרות הציבורי פוטרו ורכוש יהודי הועבר לידי לא-יהודים. בין השנים 1942-1943 גורשו מרבית יהודי הולנד למחנות ריכוז והשמדה. כ-107,000 מתוך 140,000 מיהודי הולנד נרצחו על ידי הנאצים.

אנה פראנק (1929-1945)

אנה נולדה בפרנקפורט שבגרמניה. עם עליית הנאצים לשלטון היגרה אנה עם בני משפחתה לאמסטרדם שבהולנד. כשכבשו הנאצים את הולנד, הסתתרה משפחת פראנק במחבוא, בדירת מסתור שהכין אביה של אנה מבעוד מועד. בדירה הסתתרו אנשים נוספים. במהלך תקופת שהייתה שם כתבה אנה ביומנה על הארועים שליוו את חיי בני המשפחה וחבריהם באותה דירה. באוגוסט 1944 נעצרו כל המסתתרים בדירה ונשלחו למחנות ריכוז. אנה ואחותה מרגוט נשלחו למחנה ברגן-בלזן בגרמניה, שם מתו ממחלת הטיפוס במרץ 1945.

ליטא בתקופת המלחמה

בין שתי מלחמות העולם היתה ליטא שבברית המועצות מדינה עצמאית ווילנה הוכרזה כבירתה. בעקבות הסכם אי ההתקפה שנכתב בין ברית המועצות לגרמניה (חזתה ריבנטרוב מולוטוב) היתה ליטא בפרוץ מלחמת העולם השניה בתחום ההשפעה של ברית המועצות. ביוני 1940 היא נכבשה ע"י הצבא האדום. כשנה לאחר מכן פלשו הגרמנים לשטחי ברית המועצות, וכבשו את ליטא. בליטא חיו כ- 220,000 יהודים עם פרוץ המלחמה. מספר ימים לאחר הכיבוש הגרמני החל הרצח ההמוני של יהודי ברית המועצות. עד סוף 1941 נותרו בכל ליטא כ- 40,000 יהודים. גיטו וילנה חוסל בשלבים בקיץ ובסתיו 1943. מרבית היהודים נרצחו ביער פונאר. בתום המלחמה נותרו כ- 8000 מיהודי ליטא בחיים.

יצחק רודאשביסקי (1927-1943)

נולד בוילנה שבליטא. אביו היה סדר דפוס ואימו תופרת. בטרם מלאו לו 14 שנים פלשו הגרמנים לוילנה, עד אז הספיק ללמוד שש שנים בבית ספר יסודי ועוד שנה אחת בגימנסיה. בספטמבר 1943, עם חיסול גיטו וילנה ושליחת יושביו להשמדה, עברו יצחק והוריו להתגורר במסתור שהכין עבורם קרוב משפחה. בראשית אוקטובר גילו הגרמנים את מחבואם, וכולם נרצחו ביער פונאר.

תמרה לזרסון

תמרה נולדה בשנת 1929 בעיר קובנה שבליטא למשפחה מתבוללת. אביה היה פרופסור לפסיכולוגיה באוניברסיטה. תמרה היתה הבת הצעירה במשפחה. היא למדה בבית ספר יסודי ליטאי קתולי. אחרי פלישת הגרמנים לליטא ביוני 1941 נכלאה משפחתה של תמרה בגיטו. ביומנה תעדה תמרה את חיי היום יום שלה בגיטו ואת חלומותיה לעתיד. בגיטו התקרבה תמרה אל החוגים הציונים: היא החלה ללמוד עברית והיתה פעילה בתנועת נוער ציונית. לאחר גירוש ילדי הגיטו למחנה השמדה ב- 1944 הוברחה תמרה מחוץ לגיטו על ידי מורתה הנוצריה מבית הספר בו למדה לפני המלחמה. המורה העבירה את תמרה לאחזה כפרית, שם מצאה מסתור עד תום המלחמה. רק אחד מאחיה של תמרה נותר בחיים לאחר המלחמה. ב- 1971 עלו תמרה ובעלה לישראל.

הונגריה

הונגריה היתה בת ברית של גרמניה הנאצית בזמן המלחמה. יהודי הונגריה סבלו מחקיקה אנטישמית ושורה של גזירות, אולם לא נפגעו פיסית עד הכיבוש הגרמני. במרץ 1944 פלשו הגרמנים להונגריה, ומיד החלו בריכוז היהודים בגטאות ובהכנות לקראת גירושם למחנות השמדה. רוב יהודי הונגריה גורשו לאושוויץ. תוך זמן קצר נרצחו כ- 400,000 מתוך כ- 725,000 היהודים שחיו בהונגריה.

אווה היימן (1931-1944)

נולדה בעיר נאגיוורד שבמזרח הונגריה למשפחה יהודית משכילה ומתבוללת. הוריה היו גרושים ואמה חיתה עם בעלה השני בכודפשט. אווה עברה להתגורר עם סבה וסבתה. בתקופת הכיבוש הנאצי (1944) שהו אמה ובעלה בעיר נאגיוורד, אולם הצליחו לברוח מהגיטו לשוויץ. אווה נשארה בהונגריה עם שאר בני המשפחה. אווה הפסיקה לכתוב ביומן ב-30 במאי 1944, שלושה ימים לפני גירושה לאושוויץ יחד עם שאר תושבי העיר. אווה נרצחה באושוויץ.

ורשה

ורשה בירת פולין ומרכז יהודי חשוב. עם פרוץ המלחמה מנתה הקהילה היהודית של ורשה 375,000 איש (כשליש מתושבי העיר).
בספטמבר 1939 נכבשה ורשה על ידי הצבא הגרמני, ובאוקטובר 1940 ניתן הצו להקמת הגיטו. לגיטו הוכנסו, בין היתר, גם כ- 2000 נוצרים ממוצא יהודי.
בקיץ 1942 (22.7-12.9) נערך הגירוש הגדול של יהודי גיטו ורשה למחנה ההשמדה טרבלינקה. בגיטו נותרו כ- 60,000 יהודים.
ב-1943 החל חיסולו הסופי של הגיטו. בגיטו התארגן ארגון מחתרת של נציגי תנועות הנוער. כתוצאה מהתוכניות לחיסול הגיטו החליטה המחתרת (אי"ל- אירגון יהודי לוחם) לצאת למבצע צבאי בתקווה לעכב במקצת את הגירוש. המרד ארך שלושה שבועות. בסופו, חוסל הגיטו ותושביו נשלחו לטרבלינקה.
מכלל תושבי הגיטו שרדו כ- 2000 איש.

מרי ברג

מרי ברג נולדה בלודז' שבפולין ב- 1924. עם תחילת המלחמה עברה עם משפחתה לורשה וגורשה לגיטו שהוקם בעיר. מרי חיה בגיטו ארבע שנים. יומנה מתעד את חייה שם מפרוץ המלחמה ועד הגיעה לארצות הברית ב- 1944.
החלצותיה של מרי מהגטו והגעתה לארצות הברית התאפשר הודות לעובדה שאמה היתה אזרחית אמריקאית. משפחת ברג, יחד עם עוד מספר משפחות בעלות נתינות זרה, הוחלפו בחיילים גרמנים.

יאנוש קורצ'ק (1878-1942)

יאנוש קורצ'ק (הנריק גולדשמיט) היה רופא, סופר ומחנך. קורצ'ק ניהל מספר בתי יתומים יהודים ופולנים. שיטתו החינוכית התבססה על יחס של כבוד כלפי הילד. קורצ'ק כתב ספרים רבים ביניהם ספרים ילדים ונוער כמו "המלך מתיא הראשון". לאחר הגרוש של יהודי ורשה לגיטו הקים קורצ'ק בגיטו בית יתומים. האיגרת שכתבו ילדי בית היתומים לכומר נכתבה חודשיים לפני גרושם למחנה ההשמדה. בסוף יולי 1942 גורשו קורצ'ק וילדי בית היתומים למחנה ההשמדה טרבלינקה.

גיטו טרזין

טרזין היתה עיר מבצר בצפון-מערב צ'כוסלובקיה. בנובמבר 1941 הוקם בה גיטו אליו גורשו כ- 140,000 יהודים ממרכז ומערב אירופה. מטרת הגרמנים היתה להסוות את השמדת יהודי אירופה ואת הנעשה בגיטאות על ידי הצגת גיטו טרזין כישוב יהודי לדוגמא. לטרזין גורשו אומנים רבים. הגיטו אף הוצג בפני ועדה של הצלב האדום, שהגיעה לחקור את אמיתות השמועות בדבר השמדת יהודי אירופה. לצורך הביקור הופחתה הצפיפות בגיטו על ידי גירוש חלק מיושביו לאושוויץ, וכן נפתחו בנק, בתי קפה וחנויות מדומות. הוסרט אף סרט שתאר את החיים הטובים במקום. מכלל היהודים שנשלחו לטרזין שרדו כ- 20,000 איש.

פולין

ב-1 בספטמבר 1939 פלש הצבא הגרמני לפולין. זו היתה תחילתה של מלחמת העולם השנייה. שטחים נרחבים של פולין סופחו לגרמניה ובחלקים האחרים הוקם ממשל אזרחי שנקרא הגנרלגוברנמן. מהשטחים שסופחו לגרמניה גורשו מאות אלפי יהודים לשטחי הגנרלגוברנמן ושם נכלאו בגיטאות. כבר בחודשים הראשונים לקיום הגיטאות מתו רבים מהיהודים בשל תנאי החיים הקשים: סגר, רעב, מחלות.

בפולין הוקמו ששת מחנות ההשמדה, שם נספו לא רק יהודי פולין, כי אם יהודים מרחבי אירופה: אושוויץ-בירקנאו, טרבלינקה, סוביבור, בלז'ץ, חלמנו ומיידאנק.

דוד רובינוביץ' (1927-1942)

דוד נולד בעיר קילצה שבפולין. משפחתו עברה לגור בכפר קראינו שם היתה לאביו מחלבה. אימו היתה עקרת בית ואחות הכפר.

דוד סיים לימודים בבית ספר יסודי (שש כתות) לפני המלחמה. תעודות בית הספר שלו נמצאו לאחר המלחמה.

דוד תיעד ביומנו את אוירת הטרור שליוותה את חיי משפחתו.

ב-1942 ביום הכיפורים הועלו יהודי האיזור לקרונות משא ונשלחו למחנה ההשמדה טרבלינקה. דוד ומשפחתו היו בין הנרצחים.

גרמניה

ערב עליית היטלר לשלטון (1933) חיו בגרמניה כ- חצי מיליון יהודים. מיד עם עליית היטלר לשלטון החלו להינקט צעדים נגד היהודים שמטרתם היתה להביא לבידודם. ב-1938, לאחר חקיקת חוקים אנטי יהודים, חרם ומעשי אלימות נשלחו ילדים יהודים למשפחות אומנות באנגליה ביניהם אלגה קריינר המצולמת בתמונה.

הפרדות

מיקסם טכנולוגיות בע"מ

לוחות והדפסה

דפוס אומני אופסט בע"מ

"אני יודע שלא בנקל ניתן להבין את דברי, וטוב שכך. ינסה נא, אפוא, כל אחד להרהר כמה ערך להרגלי היום יום הקטנים של כל אדם וכמה משמעות יש להם: לחפצים רבים שיש אפילו בידי פושט יד עני שבקרן הרחוב:
ממחטה, מכתב ישן, תמונה של אדם יקר. דברים מעין אלה הם חלק מישותנו, כמעט כמו איבר מאיברי גופנו. שווו בנפשכם אדם שניטלו ממנו ביתו, הרגליו, בגדיו, הורחק מיקיריו, הכל כל מה שהיה לו: אדם כזה לא יהיה אלא קליפה ריקה, לא נותר לו דבר, הוא אומלל וחסר אונים. לא נותר לו כבוד עצמי. הוא לא יכול להבחין עוד בין טוב ורע. משום כך בקלות יתרה מי שאיבד הכל, גם אישיותו ניטלת ממנו בקלות יתרה. הוא הופך ליצור נחות ביותר שקל להחליט להמיתו בלי מחשבה תחילה. ליצור כזה אין להתייחס כאל בן - אדם. ..."
(פרימו לוי, "הזהו אדם")

תמונת השמאיר סמני דומים עם בשר מחומם צהוב, ירי גומי, מלקט גולדברג (הוצאת ספרים)